

Rózsás János

A rab álma

A huszadik században a kommunista uralom alá került államokban ezeket és milliókat börtönöztek be ártatlanul, a rendszer terrorisztikus módszereinek alkalmazásával. Aztán a rendszer magyarországi bukása után, a rendszerváltás első éveiben a kárpótlási törvényekben, a jóvátételi intézkedésekben megjelentek a következő kifejezések: *személyi szabadságuktól politikai okból megfosztottak* vagy *„a politikai megtorlás áldozatai”*.

Vajon, aki mint kívülről, ezt hallja vagy olvassa, hogyan érti, hogyan érzi át - vagy elgondolkodik-e rajta -, mit jelent, ha egy ártatlan embert (aki azt sem tudja, miért) megfosztanak egyik órától a másikra a személyi szabadságától és rabságban tartanak, embertelen körülmények között?

Talán valamit meg lehet sejteni arról, mit jelent a rabság, a bezártság, a családtól, a társadalomtól való elszigeteltség, ha valaki azt hallja: egyesek milyen életveszedelmek, kockázatok árán próbáltak menekülni, szökni a rácsos ablakok és a szögesdrótkerítések által behatárolt börtönökből, a szabadság olthatatlan vágyától űzve, hajtva?

Akit – Istennek hála! – ez soha meg nem érintett, teljes mélységében fel sem foghatja, milyen állapot az, amikor valakit minden emberi mozgásában, megnyilvánulásában fokozottan korlátoznak, önérzetében mélyen megaláznak. Szerettei közül kiszakítva, aztán róluk semmit sem tudva tengődik idegen ajkú, sorsüldözött, megkeseredett emberek közösségébe kényszerítve, távoli zord tájakon, mindenben ínséget szenvedve.

És a rab a gyötrelmes napok közötti rövid éjszakákon álmodik. Álmodja a kiszabadulást, azt a szabad életet, ami mások számára olyan természetes, mint a levegő – de a rabszolga vágyaiban a menyeyi boldogság reménye és ígérete.

Jómagam is sokat álmodtam a kilenc évig tartó rabság ideje alatt. Kevés kivétellel minden éjszaka idehaza voltam, a szülői házban, ahonnan kiszakítottak. Élveztem az otthon meghittségét és biztonságát. Terített asztalnál ültem és élveztem a diófa ágain átsütő napsugarat. Utána borzasztó volt sínverésre ébredni. Rádöbbedni a rideg valóságra, hogy még mindig az észak-kazahsztáni sivatagban vagyok, tömegszállítás piccsén ébrednek fel, rabtársaimmal körülvéve.

A végtelennek tűnő lágeri hányattatásaim korszakából szeretném három különös és mind a mai napig felejthetetlen álmomat felidézni, elmondani.

Valamikor 1951 tavaszán azt álmodtam, hogy kimentem a budai otthonunk balkonjára (ahol kisgyermek koromban éltünk), és ott láttam magam előtt a Duna túlsó oldalán a hajnali ködben úszó Pest panorámáját.

A brigádunkban volt egy moldvai ukrán, Makovicsuknak hívták, és jeles álmofejtő volt. A brigádvezetőnk minden reggel elmesélte neki az álmát, ő pedig részletesen értelmezte. Nos, az ébresztő után én is hozzá fordultam magyarázatért. Komolyan rám nézett, és határozottan kijelentette:

- Iván, te hamarosan hazamész Magyarországra!

Nagyon bambán bámulhattam rá rabságom hetedik esztendejében, mert őszes-borostás arca kissé felderült, amikor hangsúlyozottan megismételte:

- Bizony, te hazamész!

Ez azért is hihetetlen volt, mert a tízévi kényszerszolgálat mellett a szovjet hadbíróóság 1945 februárjában még örökös száműzetésre is ítélte, szabadulásom utánra. Így néhány év múlva majd a kijelölt kényszerlakóhelyemre deportálnak, valahová a Távol-Keletre, még további több ezer kilométerrel távolabbra Európától.

Semmi esélyem nem volt a szülőföldre való visszatérésre, de azért megjegyeztem az álmomat és a jóvendölést. A reménység szikrája még a leghetetlenebb körülmények között is pislákkolt az emberben.

A másik, mély benyomást keltő álmot már 1953 elején láttam, még Sztálin életében.

Valahol kint bolyongtam a kazahsztáni köves sivatagban, teljesen egyedül. Köröskörül semmiféle emberi település nem látszott, és azt is tudtam, hogy messzire eltávolodtam a pusztaság közepén lévő lágerünktől. A fölém borult levegőég, a holdbélinek tűnő síkság napsugártalan, bronzszínű homályban vibrált körülöttem.

Mintha homokvihar lett volna készülőben. Szabad voltam, de mégis olyan nyomasztó volt a kietlen táj és a hangtalan magány.

Egyszer csak azt vettem észre, hogy a magasból egy hatalmas sasmadár tart felém. Éreztem, hogy lecsapni készült rám. A sasnak is bronzszínű volt a tollazata, és olajosan csillogott. Mikor leereszkedett mellém, akkor láttam, hogy habár egész testét toll fedi, hatalmas szárnyai vannak, mégis emberi formája, arca van, és emberi szemekkel mered rám. Nekem támadt és el akart ragadni, hatalmas karmokban végződő ujjával. Dulakodtunk, majd kitépve magamat a karmai közül, köveket kaptam fel és dobálni kezdtem feléje, hogy elriasszam. Erre összecsapta magán a szárnyait, és emberi lábakon futott el tőlem. Láttam, ahogy rendkívüli sebességgel rohanva távolodik el, az alakja egyre kisebbedett a horizont peremén, és végleg eltűnt.

Szívdobogva ébredtem fel, és ezúttal örültem, hogy a barakkszobában vagyok, biztonságos fedél alatt, emberek között.

Ezt az álmot már nem volt kinek elmesélni, mert időközben más brigádba kerültem, az álomfejtő pedig a nagy kiterjedésű láger távoli részében lakott. Én magam sem próbáltam megfejteni a különös látomást. Nem igyekeztem messzemenő reményeket ébreszteni magamban, hiszen a lágeri hétköznapiak változatlanok és megváltoztathatatlanok tűnő körülményei vetek körül.

A harmadik, jelentőségeltjes álmom eseményei viszont utólag már logikusan kikövetkeztethetőek – a külvilág körülöttem zajló akkori eseményeiből, még ha ez az álom is sok valószerűtlennek tűnő elemet tartalmazott.

1953 májusában, két hónappal Sztálin halála után arról értesültünk a lágerben, hogy a köztörvényesek előtt megnyíltak a munkatáborok kapui. Magunk között állandó beszédtema volt: vajon Sztálin utódai gyakorolnak-e amnesziát a sok millió politikai elítélttel szemben is?

Másrészről pedig attól rettegtünk, hogy a zsarnok halála után az örökösök összemarakodnak a hatalmon, és a birodalom európai részén kitör a polgárháború. Talán az is megtörténhet, hogy halomra lönek minket kint a lakatlan pusztaságban. Vagy az államszervezet, a közrend, a közellátás összeomlása miatt meglépnek őrzőink, mi pedig elpusztulunk a végeláthatatlan Éhség-sztyeppén, ahogy azt a földrajzi egységet nevezik. Ha akadálytalanul ki is tódulhatnánk a láger kapuin át a sivatagba, mire a sok ezer ember vizet és élelmet találna, egymást is emésztve, elvadultan morzsolódnánk fel.

A kétség és reménység közt vergődve a következő álmot láttam:

A lágeri számoktól több helyen elcsúfított rabruhámban bolyongtam Moszkvában, ott is a Kreml általam elképzelt hatalmas palotájának oszlopsoros, néptelen folyosóin. Betévedtem egy oldalterembe. Márvány szarkofágok sorakoztak egymás mellett. A korábban meghalt szovjet vezéregyenységek életnagyságú bronzszobrai feküdtek a fedőlapokon. Ott láttam (a fényképekről ismert) Frunzét, Szverdlovot, Kalinyint és másokat. Ahogy ott nézelődtem, egyszer csak a bronz Szverdlov feltápászkodott, lelépett a szarkofágtól és kisietett a teremből a tágas előtérbe, a hatalmas lépcsőházba. Kiosontam utána, de már sehol sem láttam. Azonban fentről a széles lépcsőkön lefelé tartott Sztálin a kíséretével. Sorra megismertem a minisztereket, marsalokat, tábornokokat.

(A Pravda címlapján minden május 2-án és november 8-án megjelent a nagyságok csoportképe, ahogy ott álltak a Lenin Mauzóleum mellvédjén. A lágerben számunkra mindig érdekes rejtvény volt ezt a fényképet nézegetni az ünnepek után. Ugyanis arról lehetett látni, ki milyen közel áll a középén álló Sztálinhoz, milyen erős a pozíciója a politbüroban? Ki hogyan rukkolt közelebb a vezérhez, és ki szorult ki a szélére, vagy netán el is tűnt a mellvédről?)

Nos, a népes csoportban rémülten vettem észre Svernyiket, az akkori belügyminisztert, a „főnökünket”. Igyekeztem észrevétlenül elbújni az oszlopok mögött, hogy senki meg ne lásson. Ekkor pillantottam meg a lépcsők alján lévő oldalkijáratnál, a téglabástya tövében egy keskeny, zöldre festett vasajtót. Egy pillanatig sem gondolkozva azon, vajon hová vezethet, benyitottam rajta, hiszen ez volt a menekülés egyetlen útja.

Virulóan szép kertbe léptem. Gyümölcsfák, virágzó bokrok, gyönyörű zöld pázsit terült el a szemeim előtt.

(Persze itt is emlékeztetnem kell arra, hogy már négy éve életem Kazahsztán természetlen sivatagában – ez a látvány álomban a földi paradicsomba való belépést jelentette, nem csupán a menedéket jelentő, félreeső gyümölcsös kertet.)

Ahogy ott a puha fűvön nesztelenül lopakodtam a bokrok és fák között, egy almafa alá értem. Gyönyörű piros almák kandikáltak ki a zöld lombok alól. Akkor láttam, hogy alacsony létrán állva egy magyarosan öltözött, pirospozsgás arcú parasztnyecske szedte az almát a karján lévő kosárba. Észrevett és kedvesen megszólított.

- Kit keres, fiatalember?

Magyarul szólt hozzám, és én a megdöbbenéstől alig tudtam hangot adni. Aztán a kérdésre kérdéssel válaszoltam:

- Hogy került maga ide?

- Hát én itt dolgozom – válaszolta mosolyogva. – Ezek az oroszok nem tudnak bánni a gyümölcsfákkal, én gondozom ezt a kertet. Innen látom el a Kreml urait friss gyümölcscsel.

Mielőtt tovább kérdezősködhettem volna egy leszakíthatam volna csak egyet is a kívánatos gyümölcsből, aminek a színét sem láttam hosszú évek óta – felébredtem.

A hajnali derengésben, az álom hatására óvakodva néztem körül, de kiébredve csak a takaróba burkolózott társaimat láttam a közelemben, az emeletes priccseken.

Megint csak álmodtam... De legalább megmenekültem Sztálin és környezete közeléből!... Te jó Isten! Ez az álom – csak nem azt akarja jelteni?... – És nem merészelttem tovább gondolni azt, amire gondoltam, de ébredésig már nem jött álom a szememre.

Bizony sok minden megtörtént még ezután. Hosszú hónapok teltek el kétségek és bizonytalanságok közepette, amire valóban – nem csak álomban –, igazán szabad ember lehettem. És mintha csak álomban történt volna: leszállhattam a Budapestről érkező személyvonatról a nagykanizsai pályaudvaron.

*

Beszélgések során azóta többször megkérdezték tőlem: nem álmodom-e néha arról, hogy még, vagy ismét szovjet lágerben vagyok? Nem kísért-e a múlt, nyomasztó és lidérces álmokban?

Mivel emlékeimet kibeszéltem, kiírtam magamból, nagyon ritkán álmodom azt, hogy elítéltként idegenben, drótkerítés mögött vagyok, őrtornyok árnyékában. Azonban ez az álom egyáltalán nem nyomaszt engem. Első gondolatom: vajon ezúttal tíz vagy huszonöt évre ítélték el engem? Aztán megállapítom magamban: akármennyire ítélték – mivel öreg vagyok már –, ezt nem fogom túlélni. Minden pánik nélkül veszem tudomásul, hogy megint rab vagyok. Az életem javát, az első rabság után, már szabad emberként a szülőházában éltem le. Mit vehetnek el már tőlem? Jöjjön, aminek jönnie kell! Nekem már nem kell a lágeri körülményekhez hozzászoknom, elég tapasztalt vagyok ahhoz, hogy otthonosan mozogjak a sorstársaim tömegében. A nyelvet, a szokásokat, a túlélési lehetőségeket jól ismerem, nem vagyok elveszett ember.

Minden éjjel álmodok valamit, néha még több álmot is látok, de nem foglalkoztat, és nem emlékszem, hogy valami rémes lett volna. Kinyitom a szememet, és már el is felejtettem. Számomra minden nap ajándék, az ébredés pedig örömmel tölt el: - Hála Istennek, ezt a napot is megértem!...